

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник
ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 14 фебруара 1893.

ПЕСНИШТВО

МАРКОВ САН

Горо, чарна горо, висока си пушта,
кроз облаке мутне прониче ти глава,
а у грудих твојих, у пећини мрачној
пети век је како јунак Марко спава.

Пред пећином Марко привезао Шарца,
а у степену забо мача зеленога...
Кад на измак дође већ стотина пета,
вриском Шарац буди господара свога.

Иза сна се прену Краљевићу Марко;
прозборише уене, тако давно неме:
„Ој давори, Шаро, давор, добро моје,
што ме будиш, Шаро, кад још није време?“

Још мој Србин није зрео за јединство,
још брат коље брата, крај за крај не хаје,
још их горе деле, још их вера мути,
још се мало, Шаро, за слободу даје.

Још су великаши кукавице старе,
а простота пука у праху се вије,
још врлина дрема у Србина мога...
Не буди ме, Шаро, још ми време није.“

*

Горо, чарна горо, висока си клета,
у облаке густе прониче ти глава,
у недрима твојим, у пећини старој
још једнако Марко мртви санак спава.

0

НЕМА СУМЊЕ, СРЕШЋЕМО СЕ...

Нема сумње, сретнемо се
У животу, је ли, мила?
Та вљда нас неје навек
Кивна судба раставила!

Причаћеш ми, мила, шта си
Претрпела од растанка,
О поћима црним, дугим,
Без покоја и без санка.

О знам, мила, сносила си
Тако много, тако много...
Ну ја својих горких јада
Причати ти не бих могло.

Знам, теби би тешко било:
И ти имаш доста рана,
Доста суза и уздаха
Од онога кобног дана...

Али коса, с главе моје,
Причаће ти тога данка
Да сам и ја тако много
Пронатрио од растанка!

С. Д. Мијалковић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

*

Познаво сам те јоште као дете,
перазвијено гонце док си била:
анђелак прави — само да су крила
на да се випеш у висине свете!

И кад се вратих из туђинских тмуша,
швицгарче дивно преда мном се јави;
тад замириса као цветак плави
у напону ти девојачка душа.

Ал' откуд сада тајни огањ бије
из ока твог те моје срце пали?
И какве чари твоја слика крије,

да с' пред њом вијем као црвак мали?
И што ми дуна никад мирна није,
и страшни олуј хоће да ме свали?

Љељо

НЕМИРНА НОЋ

Ноћ је. Будан славуј над ружама поје,
Кроз дремљиве доље поток само блисне —
Ил звезда затрепти кроз гранчице лисне —
Све је мирно: спавај и ти, злато моје!
Не одбијај силу, што ти немар краде,
После дневног шума срцу мира треба:
То је блага рука анђелка са неба,
Што уклања маште с твоје душе младе.

Ал' ако ти моја слика мира не да
Па ме сузна тражиш по небу високу
Блудећи у ноћи немирна и бледа —
О, пребди до зоре с том сузом у оку!
Ал се теши, да и мене немир прати
И да ми је вечност ова поноћ тиха,
Да ми никад мира ни Бог не ће дати
Ни заљубљен жубор завршнога стиха...

Ленскиј

ИЗ ОСВЕТЕ

Имао сам добра друга,
Не беше га у свем свету,
С њим сам пево, игро, шпо
Увек, побро, у дујету.

Али он ми оте драгу,
Коју по сам спино воло,
Па сад, побро, из освете
Певам, играм, пијем соло.

28 I 1893.

Борис

Ш Е Н У Л А

Слика из Сарајева

Каравида! О Каравида!“ викнула
је Велика, ћерка Јова Пецирена,
рано у пеђељу по васкреу, преко
плота у комшински двор.

„Ево сам! одзива јој се другарица
с диванане на затутњи низ басамаке.

Како је лако полећела преко дво-
ра, за њоме се у заталасаноме ваздуху
повијала дуга, црна коса, још неоплетена
у курјучке, као оно барјак на вјетру, а
једна јој панула у мало не спаде с ма-
лене ноге.

Светлијех очију — у њиховој се мљеч-
ној непрозрачности и прозрачној тамнини
јасно читила необична радозналост — и
зажарена лица пристаде уз плот.

„Је ли био?“ пита Каравида, а је-
два дише.

„Био је.“

Јесте ли виђели лице у човјека, кад
пред судом чека, да му се изрече пресуда?

Тако бјеше лице у Каравиде, кад је
прошапутала:

„Па?“

„Данас ће мој бабо доћи твојему —
с њиме.“

Промијени се Каравида баш као човјек,
којему бјеше при глави, кад му кадија
каже: невин.

Е лијепо би хотјела, да прескочи плот
па да ижљуби другарицу, а у вељој ра-
дости својој и не види сјете, што је мра-
чила блиједо лице Велики.

„О, што не имам крила, да прелетим, да те загрлим, да ти наслоним груди на груди, да осјетим по ономе, како ми срце куца, колико сам срећна! Што нијесам моћна, врло моћна, да ти учиним, што зажелиш, што помислиш! Што тек могу да ти просто, сухо, обично кажем: хвала!“

„Мени је и то доста!“ мало стидљиво а више жалостивно ће Велика.

„Ти си ми срећи путе крчила. Ти прва виђела, да га волим, ти проникла, колико га волим. Ти му говорила о мени, ти га море бити и наћерала да ме данас проси — на зар да ти за све то само сухопарно речем: хвала?“

„Прођи се, Бога ти, тога!“ чисто се љути Велика. „Твоја срећа и моја је.“

„Па и опет,“ једва се поврати из првога заноса Каравида, „као да није тако. Блиједа си, бих рекла, да нијеси цијелу ноћ ока склопила.“

„Ја?“ и Велика порумењела, колико је изненади, што јој је другарица то опазила. „Од радости, бона, нијесам могла зоре сачекати, да ти прва кажем: хоће те!“

„О, ти си тако добра, тако добра!“

„Ако теби не ћу бити, а коме ћу? Него иди! Ваља ти се спремити, да просце дочекаш.“

„Право велиш. Тек како ћу их дочекаати? Нијесам ти у томе била на мука. Много ћу се, чини ми се, стићети.“

„Помоћи ће ти они — не бери бригу!“ јуначки је Велика. „Проговорићеш двије три па, док се окренеш, а ти испрошена. Него хајде, хајде! Ето дан осваја.“

„Ала ће бити весеља, Велика!“ и заклапаше јој напуле на каменоме двору.

Велика пропрати оштријем погледом онај пуначки стас своје другарице, што га притијеснио узани јелек те се чини: сад ће прснути; одмјери ону једру облину на лагашим јој погама, што је час по избијала испод густо набранијех шалвара, разбијајући у хитању оне многе боре ниже наса па до испод кољена и тренутно дајући танкоме платну облик своје примамљиве љепоте — и Велики сијевнуше смеђе очи онијем сијевом, што га потпаљује мржња, која је неочекивано постала и која

се више не крије, те оно питомо лице Великино дође ружно, врло ружно.

„Колико је полећела!“ јетко је шапутала Велика, сад први пут јетко, од како се знала с Каравидом. „Ја, ја! Право велиш, ја сам ти срећи путе крчила. Он је мени долазио — мој бабо и његов пазе се од старине — а ја, будала, стићела се те увијек тебе звала, кадгод ми он дође и стане са мном пред вратима. Нијесам могла издржати, да само у мене гледа, јер би ме, чинило ми се, огањ из његовијех очију спржио; кад се ти овђе нађе, погледао је и у тебе и мени бијаше лакше. Нијесам умјела с њиме разговарати; срце ми једно хтједе а језик говораше друго; кад се ти крај мене нађе, а рјечитија си, говорила си и ти с њиме; и, док ви говорасте, прибирала сам мисли, заповиједала језику, да ме слуша, а у себи се љутила, што ми не иде од руке, да пристанем на ваше беспослице. Па и опет сам била срећна, јер сам, будала, мислила, да он долази амо због мене. А ти си ми очи отворила — камо да нијеси! Сјећаш ли се, кад си се прије десетак дана уз мене привила па притисла врео образ уз мој и прошапутала ми: волим га, Велика, много га волим? Нијесам питала: кога? Али ми се срце у први мах следило, па мишљах, умријећу, и ако сам само нагађала, кога мислиш. Ти нијеси у својему заносу могла тада осјетити, како ми је срце одмах за тијем бијесно закуцало, као да ће ми груди пробити. Криво му бијаше. много криво, што га и ти волиш. Та ја сам мислила, нико не смије вољети, што ја волим. Ја! Те твоје ријечи пробудине у мени љубав, која се притајила, и која је у тај мах избила силно па да ме или усрећи или сатре. Но ја сам ућуткала своје срце, да не ода црну слутњу, која ми још не бијаше јасна, а хотјела сам, да се никако и не обистини. Савладала сам своје осјећаје у тај мах и упитах те: а он? — „То не знам“, рекла си ми. — „То ћу дознати ја“, одговорила сам ти, не да тебе охрабрим, већ да сазнам, чему се могу надати ја. И дознадох. Сјутра је и опет дошао, а ја те још нијесам звала. Почесмо шалом као сваки дан; за чудо, што ми је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

инило од руке шалити се. — „Што све погледаш у десно?“ од један пут упитам га, а бјеше ми већ криво, што му очи толико зашићу за врата на вашем двору. — „Тек онако!“ вели он, а мало се збуњно. — „Сад ће Каравида,“ рекох му, а он поцрвенео. — „Што тајин?“ настаљам, док није дошао себи. „То ће и онако избити.“ — „А шта, Бога ти, тајин? Шта ли ће то избити?“ чини се он луд. — „Па да због ње долазиш амо,“ велим му, не казујући имена. — „Није него!“ брани се он, а мене сјекну, јер виђех, зна, кога мислим. „А што да није, кажимо, због тебе?“ додаде он, тек да се што каже. — „Батали шалу!“ као љутим се, а стежем срце, не бих ли сазнала праву истину. „Она је и љепша и стаситија, веселија и љепоречија. Па онда, кад она није ту, а теби се све хита, мало говориш, нијеси као обично ведар. Видиш, гледала сам те, кад је и она овђе. Друкчије ти се нижу ријечи, друкчији ти је поглед, лице ти је друкчије. А поврх свега — немој ме одати! — она те воли!“ Стаде он на издиже главу. Не дадох му прословити већ продуљим: „Рекла ми је то као другарици, рекла искрено, отворено.“ Синуло му лице, но тек за часак па онда узедо обичан изглед, а поглед му се с мојијем сукоби. Као да сам у томе погледу прочитала: да није то теби што криво? Па ће ми мирно, као да је то најобичнији разговор: „Да ти по души кажем. Нијесам ти ја о томе још мислио. Јесам за женидбу. Одавно ми бабо говори: вријеме је, да тражим снаху; а ја: има се кад. И сад ми дође: Каравида би ми збиља била по срцу. Велиш, воли ме?“ — „Воли те,“ кажем му, а стискох зубе и уздигох трепавице, да ми очи не засузе. — „Па шта велиш ти?“ и он ме је гледао, као да ће послушати што му ја кажем. Ја да му сјетујем! На каквијем сам мукама била, добро сам му још могла одговорити: „Ја? А што ја? Питај своје срце, своју намет, па нека ти они кажу!“ — „Питаћу, Велика, питаћу. Сјутра ме ево, да ти кажем, а већ Каравиде не могу сачекати.“ И он оде. Сјутра дошао прије уобичајеног вакта и рекао ми, што сам напријед знала, да ће те просити. Ја, ја!

То сам ти, Каравида, учинила ја. А јесам ли добро учинила? Да ли би друга на моме мјесту исто учинила? Мучно. Али нека! Бар сам сазнала истину. Па и опет ми се срце цијена. Што му казах, да га волиш? Море бит', не, није море бит', већ зацијело му не би криво било, да сам му признала: ја те волим. Да ли би био толико немилостив, да ме одгурне? Не би, зацијело не би. Луда Велика, луда! Но још није мегдан изгубљен. Борићемо се, још ћемо се борити па ма борбу сто пута обнављали, а потље ко остане жив!“

И Велика се одлучнијем корацама врати у кућу.

II.

Таман је Велика сву кућу помела и намјестила па застирала још диванану, кад се на двору врата и отворише и затворише, а зачу се људски бахат.

Задрхта Велика па ће остраг у магазу, а више лети, но што иде.

Стала уз прозор па размакла завјесе, тек колико да јој очи виде диванану и оне, што су се мушкијем корацама цели уз басамаке.

Учини јој се вјечност, док се испе прва прилика.

Најпре се помоли нов фес алове боје са дугачком кићанком на просједој глави, па под мало заваљенијем фесом високо чело с неколикијем уздуж борама; па с прста испод пошљедње боре густе, сведене обрве, испод којијех су доброћудно гледала два велика ока; па према старости још доста румено лице са орловскијем носом и дугачкијем брцима; испод главе а под кратким вратом указаше се широка рамена па крупан стас у свечаноме и богато искићеноме гуњу, под којим се сијао у своје шаренилу свилени појас од танке цариградске тканине; а, кад још обла десница, чврсто стиснувши сребрну дршку, наслони дебелу палицу на пошљедњи басамак те обема ногама стаде на диванану — осврте се Крсто Вјелић.

„А што ти се ноге пресјекле?“ јаснијем ће гласом Крсто, журећи сина.

„Па — као десна ме жуљи“, одговара му син Пешо, а помоли му се момачка

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

глава те се на ономе свежем лицу види руменило, чисто га у лаж тјера.

„И ти си ми момче за женидбу!“ кара га бабо. „Стидљивији си од ђевојке!“

И Крето се упути у магазу напријед. „Хајде ти!“ вели му Пешо, а већ је изашао у свој својој стаситој појави на диванану. „Ето мене, чим стријесем пра-шину“.

И он извади бијели рубац те њиме стаде ударати по обући.

Само што се врата за Кретом затво-рише, кад с противне стране искочи Велика.

„Нек ти је са срећом!“ учини она.

Исправи се Пешо.

„Хвала, Велика, хвала!“ и пружи јој руку. Велика је прихвати.

Чим осјети врелину његове руке, трже своју, а у пркос јунаштву, којијем се ју-начила, заигра јој суза у оба ока.

„Што ти је?“ узбуђи се Пешо.

„Ништа. Забољеше ме прети, колико си их стискао — ето види!“

И пружи му танке претиће.

„Ништа ти ја ту не видим,“ чуди се Пешо.

„Ти не видиш, али ја осјећам. Но ба-талимо то!“ заговара Велика, тек да се Пешо не домисли, е јој је што друго сузе паћерало. „Казала сам Каравиди, да ћете данас доћи“.

„Па?“

И Пешо једва чека, да Велика настави.

„Мореш мислити.“

„Радује се?“

„Да је питаш, како јој је име, не би погодила.“

„Е — е!“ учини Пешо, јер не хтјеше одати својих осјећаја — стид га од Велике.

„Ти као да се баш много не радујеш?“ полако ће Велика, а не трепће, очекујући, да јој он то потврди.

„Не радујем се? По чему?“ и Пешо и радознао и као срди се.

„Кад би мени допао глас, да ме воли, који ми је по срцу, кад бих сазнала, да ће бити мој — о, ја бих кликнула као весела птица у зеленој гори, ја бих поле-

ћела драгану, ја бих — — е већ не знам, шта бих све учинила!

Па тек се трже, а већ јој дође, да рашири руке, да загрли Пеша.

„Зар и ти волиш?“ пита је он у чуду.

„Није ријеч о мени,“ хладно ће она, а криво јој, што се одала. „Ти си по сриједи.“

„Кад бих умио говорити као ти, ја бих све рекао, што си ти рекла. Овако ти тек могу рећи: ноћас сам више био будан, но што сам спавао, па ми је и будну и у сну била пред очима Каравида. Јутрос једва дочеках зоре; устајем и обла-чим се, а преда мном Каравида. Пођосмо овамо, а у свакој женској прилици, што је сретасмо, видим Каравиду. Дођосмо, а ти ме одмах сјећаш на Каравиду — тако ми је, да сам не знам, од куда могу још да се савлађујем те да из свег гласа не зашјевам: о својој срећи, о својој љубави, о Каравиди!“

„Благо Каравиди!“ прошапуће Велика, а задрктале јој уснице.

„А што ће ти те сузе?“

„Од радости ми теку,“ савлађује се Велика. „Много је волим, па се радујем њеној срећи, твојој срећи.“

„Море момче!“ зачу се звонки глас Кретов из велике магазе. Зар баш сва прашина на тебе паде, кад се још не очисти?“

„Та ево ме—де!“ одговара Пешо на ће тише Велики: „Још никад се данашњом радошћу не зарадовах.“

И он уђе.

Намршти се Велика и ногом луши о диванану.

„А што ми се везао језик? Што се срце стегло? Куд ми је првашња воља, да му кажем, колико га волим? Све се то као магла разишло пред оном ведрином, што му је срећа по лицу исписала, што му је радост у очи духнула. А зар бих смјела горчином своје наметљиве љубави мутити његове радости? О, ја га онда не бих истински вољела! Тако је боље! Њих двоје биће срећни; знаће, да сам их ја зближила на ће ме благосиљати — боље је тако! Ја ћу венути, туга ће ме умо-

рители па, кад ме земља покрије, не ће ми њихова срећа навести себично срце, да станем међу њих и да покушам срећу им

разорити — тако је боље! А ти, Боже, ношљи ми што прије самрт те ме ослободи овијех мука, овога искушења!“

(Свршиће се)

Мита Живковић

МАТИ ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

По мемоарима њезине поћерке написао Мишел Делин

С француског превоо Д. Јеврић

(Свршетак)

XIV

Последњи нападај на Пољакова — Неспосно стање Ивана Тургењева — Болест госпође Тургењевље — Њена смрт — Како је Агата мислила о својој госпођи

После неколико дана дођосмо у Спаскоје село. Пољаков и жена му Агата изиђоше пред нас. Агата гледаше са страхом своју госпођу, па и са неким саучешћем. Госпођа Тургењевљева не беше више она цета. Агата не знађаше, од куда та промена, али се њено срце боно етеже, кад виде своју госпођу.

Кад јој приповедих, шта се збило међу њом и синовима јој, рече:

— Све ћемо ми то искијати.

Она се преварила. У Спаскојем, као и последњих дана нашег борављења у Москви, мати је само толико говорила, да у кратко што запита, или да што нареди, па и то лепо и тихо.

На неколико дана после нашег доласка допусти ми, да се на коњу прошетам. Кад сам се спремила, одох к њојзи, да јој кажем: с Богом! Била сам обучена као амазонка, са бичем у руци. Затекох је у неописану беснилу. Пољаков етајаше пред њом а уене му дрхтаху.

Један баштовански помоћник, не знајући ништа за породичне тајне, саопштио је госпођи Тургењевљевој, да су њена оба сина, један дан пре нашег доласка, провели у Спаскојем.

— Како си се усудио, да их пустиш у кућу?

— Како их не бих пустио, кад су они наши господари? одговори управитељ.

— Ваши господари? Ваши господари? Ти имаш само једног господара, а то сам ја! Овде ја заповедам.

Кад изрече ове речи, истрже ми бич из руке, па опшину њиме не образу несрећнога Пољакова.

То беше последње беснило госпође Тургењевље. Од тога доба њено је здравље постепено

падало. Водена болест све је већма напредовала. Дисање јој беше све теже и свако јутро беху јој очи набуле. Није више прогањала ни своје околине. Изгледаше, као да је са телом и воља јој ослабила.

Њени синови становаху у Тургењеву, петнаест врта далеко од Спаскојег села. Они су често писали матери, али им она није одговарала.

Иван је често доласио, да се извести о материну здраљу, али га она не хтеде пуштати пред себе.

Једног јутра осећала се госпођа Тургењевљева врло рђаво. За неколико сати даде спремити своје ствари и оде у Москву. Са собом је повела само свога лекара и своју собарицу. Мене и госпођу Кредерову оставила је у Спаскојем са налогом, да и ми дођемо у Москву, чим се кућа доведе у ред.

Два дана после њена одласка чујем, касно у вече, где неко лупа на вратима. Госпођа Кредерова повика ми у страху, да не отварам. При свем том ја погледах кроз стаклена врата, и угледах Ивана Сергијевића. Он беше сав мокар. Дошао је из лова с пушком и ловачком торбом.

— Како је матери?... Шта јој је? Чуо сам да је болесна... Је ли опасно?

Ја га охрабрих. Порфирије Карташев није рекао да је опасно.

Иван Тургењев изгледао је врло узнемирен и брижан.

— Вратићу се што пре у Москву и гледаћу, да се с матером измирим.

За тим устаде да иде. Госпођа Кредерова увидела је, да му није мило, да говори о својој матери пред туђином. Она изиде на поље.

— Шта је урадила мати са мојим писмима? запита ме полугласно.

— Читала их је, рекох му.

— Ох! Како ми је тешко! Како се љутим

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.naiscibe, што се онда не могах уздржати. С Богом, Варија!

Па брзо изиде на поље.

У Москви чух, да се знаменити лекар Иноземчев изразио, да је материна болест врло опасна. Воденој болести придружила се и сушица, а болесница није могла ни да једе. Јела је само грожђа и укувана воћа, и ништа више.

Не знам, да ли се она у том владала по наредби леџничковој или по својој ђуди.

Живот јој се тако вукао два месеца дана; и лекар се чудно, да се, у пркос томе, што јој је било седамдесет година, могла одржати на тако слабој храни

Госпођа Тургењевљева осећала је, да јој се приближује смрт, и она је о том често са мном говорила. Њена се нарав са свим изменила. Не беше више ђудљива и обесна, али ни нежна. Беше немарна и неосетљива.

Једног дана даде метнути на сто, на старо место, слику свога сина Ивана, коју је пре неколико месеци лурила о земљу. То беше први знак повратка материне љубави према њену мезимцу; али никада не прослови ни речи о њему, а ни ми не смедосмо ни споменути о њеним синовима.

Непрестано се бринула о мојој будућности. Завештала ми је петнаест хиљада рубаља; поклонила ми је све своје драгоцене наките, и казивала ми је у перо ово писмо:

„Драга моја децо, Никола и Иване!

Заповедам вам, да после моје смрти ослободите Пољакова и сву његову породицу, и да му дате хиљаду рубаља, као награду. Исто тако ослободите и мога лекара Порфирија, и подајте му пет стотина рубаља у награду“.

Па сама својом руком потписа:

„Ваша мати

ВАРВАРА ТУРГЕЊЕВЉЕВА“.

Кад је потписала писмо, она ми га предаде говорећи:

— Чувај га; а кад умрем, ти им га предај. Кажи им, да захтевам, да се моја последња воља испуни.

Око 20 октобра дође Никола у Москву, да буде при последњим часовима своје матере; али, кад смо год покушали да поведемо разговор о мојој браћи, она би окренула разговор на други предмет.

28 октобра уђох у њену собу и рекох јој:

— Добро јутро, мати! па дрхтавим гласом додадох: Честитам Вам дан Иванова рођења.

— Зар је већ двадесет осми? рече, а глас јој је дрхтао, и погледа у календар, који је поред ње висео о дувару.

На један пут јој се очи напунише сузама. Узех је за руку и стадох је плачући љубити. Мало за тим хтедох, да се заузнем за њене синове, који су је у својим писмима преклињали, да их пусти преда се, али ми она истрже своју руку, показа ми врата, машући марамом, којом је брисала сузе.

— Одлази! рече ми.

Не усудих се ни речи да прословим.

Право да речем, она у срцу свом није држала, да су њени синови криви. Њен нам је дневник открио њена најтајнија осећања. Она их је матерински, свим срцем љубила; али не хтеде да их види, јер би то значило, да је попустила; а и при самој помисли узбунила би се у њој крв Љутовинова.

Могло се лако оназити, да се љуто борила са собом. Осведочили смо се о том из ових неколико речи, које је написала мало пре своје смрти:

„Мајко! Децо моја! Опростите ми! И ти, Господе! опрости ми; гордост, тај смртни грех, беше моја мана.“

Врбасмо прилику, да јој кажемо, да њен син Никола станује само неколико корачаја далеко од њене куће. На послетку 4 новембра, па дан Николина рођења, рекох по домаћем обичају:

— Честитам Вам, мати, данас је Николин дан рођења

Па онда брзо додадох:

— Никола је у Москви.

Мати угре на мене своје, још увек сјајне, изразите и лене очи. Рекао би човек, да би радо нешто рекла, али се брзо окрену, стаде на столу прегледати бочице и преметати, па ми за тим рече:

— Читај ми штогод.

— Узех један француски роман, који ми први дође до руке, па почех несигурним гласом да читам. Читање јој брзо досади и ја престадох.

Неколико дана пред смрт изрази жељу, да се ипосведи и причести.

У очи дана смрти своје рече ми из ненада:

— Зови Николу.

Не знам, да ли је то учинила из сопствене

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

побуде, или по свештеникову савету. Тај ми је налог дала оним старим, општрим начином.

Кад Никола уђе у собу, паде на колена поред материне постеље. Мати га слабом руком привуче к себи, пољуби га и молећи прошапута:

— Ивана! Ивана!

— Одмах ћу послати по њега! одговори Никола.

Али јој не беше суђено да види свога Венијамина. Кад је Иван Тургењев дошао, његове матере не беше више међу живима.

Издахнула је други дан после свога састанка са Николом, 16 новембра 1850 године.

Агата ми је једном изразила жељу, да јој прочитам своје мемоаре. Донесох рукописе и стадох јој читати. По што је пажљиво саслушала причање и о својим патњама, добра старица уздахну на кроз плач рече:

— Јесте! Ја сам много патила од покојне госпође Тургењевљеве; али сам је ипак љубила. То је била права госпођа.

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У СТАРОЈ ВИЗАНТИЈИ

Веома се често чује прекор — који је за студију византијске повеснице постао већ прави фаталитет — да у византијској прошлости има неизмерно многога, што изазива гнушање. Обично се то каже онако олако, у намери, да се у неколико оправда то, што се занемарује негововање изучавања византијске повеснице. Хвала Богу у најновије се време и на том пољу пренуло те се са задовољењем опажа, како су неоправдани они прекори и колики се сизан и разноврстан, занимљив и поучан материјал даје сваком, ко покаже права интересовања за више него хиљадугодишњу повесницу те државе.

Што се специјално тиче главе о оном, што „изазива гнушање“, то се отъуд не да ни замислити, да се у средњем веку а у држави, која је постојала више него хиљаду година, није десило штошта, што одиста изазива гнушање, те да на државу, која је одолевала најбешњим бурама дивљих народа, која је посредовала прелаз са незнабожачкога у хришћански ред у свету и која је најзад започела те се, по кад кад не без крви, преобразио јевропски народни систем, нису утецале сурове прилике онога времена.

И што се на послетку тиче прекора покварености и свирепости, тога наследног греха из времена римских императора, то пређашња, на чак ни потоња Византија није више ни мање скривила, по што су у том грешиле све остале државе средњег века.

Нарочито се византијским женама на грбачу сваљује властољубље, верски фанатизам и кобно упливисање на ток државних послова, као да су иначе у Јеврони биле све саме чисте, несебичне жене и све сами анђели по доброту и као да

оно познато *cherchez la femme* за оно време није имало куд и камо већу оправданост, него за садашњост, у којој — радо ја то признајем — уз жену, која по кад кад у тајности ради, са свим лепо и политичка, национална и социјална идеја чини ону снагу што покреће светске догађаје.

У време некадашње меровиншке државе превазишла је злогласна Фредегунда, једна од најзаконанијих грешница свију времена, властољубљем и свирепошћу све своје часне другарице онога времена и времена по том.

У време, кад су на Босфору женску владу по кад кад неугодно осећали, истакла се и у Риму злогласна Теодора и њена још злогласнија ћерка Марозија тим, што су своје синове и милоснике постављале папама, а на неколико векова доцније заузеле су Борције папску столицу те тако овладале целокупним католичким светом. Неморалне краљице науљеке: Јованка I и Јованка II исто су тако неограничено утецале на државне послове, као у своје време византијска Теодора и њена другарица Антонина, жена Велизарова. Елеонора од Поату-а, развечана жена француског Луја VII, донела је Хенрику II енглеском, за кога се преудала, да би се осветила Лују, уз велик комад Француске још и науучу, којом је завитлала не само над главом свога краљевскога војна, него и над Енглеском. Исабоја од Баварске, ле из мржње према свом сину Карлу VII издала је Француску Енглезима. Па како је то тек било у енглеском рату ружа, који нам је велики песник са тога острва песнички овековечио у својим ненадмашним историјским драмама.

Чак и Данте једва да би у толикој мери свој накао могао био науунити грешницама и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

прегницама, да му није „ведра Италија“ и ве-
гова, по уметности и по природи дивна домо-
вина дала па то употребљива материјала.

Шта више је и нови век препун примера
људских слабости и страсти, које су на жалост
и сувише утецале на јавне послове. Прекор да-
кле, који споменух у почетку, не тиче се само
византијске прошлости, него и свег средњег века.
Па ипак је, по кад кад чак и претежно, уза зле
карактере, чији је утецај био штетан, било и од-
личних дарова и светлих карактерних својстава,

(Наставиће се)

ИСАК ЊУТН

(Isaac Newton)

(Свршетак)

26. Законом гравитације тумаче се врло
многа и различита кретања а и утецаји разних
природних снага своде се на овај закон.

Већ *Њутн* није се задржао само на томе,
да постави закон о гравитацији, о снази међу
небесним телима; он је ишао и даље, он је тим
законом протумачио и облик земљин и разлику
у тежи на земљи на развој географској ширини,
за тим је протумачио прилив и одлив, прецесију
пролетње тачке, и т. д.

Њутн је показао, да кугле тако утечу, као
да је снага смештена у средишту им, кад се
узме, да су са свим густе или бар такве, да им
густоћа зависи само од даљине од средишта, с
тога је и утецај на све тачке на површини јој
једнак. Али како земља није потпуно округла,
није ни једнако густа а и не утече једнаком
снагом на разне тачке на површини јој.

Код прилива и одлива на мору имамо ово:
површина и средиште земљино нису једнако да-
леко од сунца и од месеца, с тога на њих утечу
неједнаке снаге. Резултанта ових снага управља
покретљивим делићима на површини земљиној,
отуд око земље се непрестано диже вода на
оној страни, са које је месец, као и на противној:
вода ударајући о обале чини или прилив или одлив.

Њутн је први измислио начин, да директним
путем докаже, како се земља окреће око сунца.
У писму једном краљевском друштву године
1679 спомиње он, да би камен пуштен са висо-
ког торња тек онда пао на подножје виска, кад
би земља мирно стајала; но како се земља окреће од

који су унапређивали оно, што је добро и ко-
рисно.

Сред коприва беш паћи јагода
И здраво воће успева и зре
Најбоље украј лошијега рода —

вели Шекспир у Хенрику V. и те речи нигде
нису већма оправдане него овде у нашем слу-
чају. Нарочито вреди то за оне жене од утецаја,
које су владалачким врлинама куд и камо му-
шкарце превазилазиле. Исто је тако са византиј-
ском прошлошћу, у којој наизменце долазе пле-
мените и честите жене за рђавима и неваљалима.

Т. С. Вировски

запада ка истоку, а с њом и сва тела на њој, како се
даља тела од центра јој брже окрећу — то камен
мора пасти нешто источно од подножја. Друштво
повери Хуку, да експерименталним путем испита
ову мисао. Хук је доиста нашао, да камен не пада
на подножје, али да не пада ни управо источно већ
према југоистоку. Свакојачко имамо, да се опит сла-
же са нazorом, е камен не пада у подножје виска.

Прецесију екваторских тачака тумачи
Њутн спљоштеношћу у наше земље.

Само гравитацији имамо да захвалимо, што
се чисто рачуном могла открити планета Нептун.

27. Остала су нам још математска дела Њу-
тнова, да их наведемо и читаоцима да прикажемо.

Већ при набрајању заслуга Њутнових у фи-
зици и у астрономији бојао сам се, да не паднем
сувише у науку, па да ме читаоци не узмогу
довољно разумети; у математици пак врло је
тешко говорити и искати од вас да ме довољно
схватите: поред најбоље воље не могу то чи-
нити. Морам овде што краћи бити. У матема-
тичним радовима Њутновим има таквих ствари,
које ће разумети тек онај, што се бавио и бави
математиком; радови Њутнови у математици за-
сецају већином у вину математику. О тим ства-
рима пак не да се ни близу расправљати па да
шира публика схвати. У физици и у астрономији
да се говорити и о оним предметима, које је
Њутн извео вишом само математиком, па ипак
да су за ширу публику разумљиви.

Њутн је први опазио, да биномно правило
важи и онда, ако је експоненат биному и разло-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мак или и негативан број, за то се биномно правило зове још и Њутново правило.

На основу овога правила дошао је велики математичар до опћег принципа о флуксијонима. Метод флуксијона састоји се у томе, да се по параштају слабом и непрекидном, по течењу дакле количина, нађе вредност њихова. Радови ови долазе у тако званом диференцијалном и интегралном рачуну. Више о овоме не могу говорити, ал ћу споменути, како је и Лајбниц у исто доба дошао до његове инфинитезималне методе, којој је сврха иста као и Њутновим флуксијонима. За то се и изродила 1712 године распра, ко је оснивач диференцијалном и интегралном рачуну. У ту распру не могу се више упуштити на овоме месту.

Њути је поставио и методу једну за решавање нумеричких еквација вишега степена а оснива се и ово на флуксијонима.

28. Споменуо сам већ, да се велики астроном и хронологијом бавио, по са мањим успехом него у другим дисциплинама. Чим му је хронологија света угледала, побио јој је сваку вредност Фрере (Freret).

Њути је студирао и теологију и Араго жали,

што је велики математичар потрошио доста времена на то студирање, и вели, да би боље било, да се одао више на усавршавање природне филозофије, којој се може са неким правом узети да је бап и творац.

29. Дела Њутнова штампана су или на латинском или на енглеском језику а има их штампаних и на једном и на другом језику. Нека су преведена на француски и на немачки језик. Сва дела Њутнова у пет књига са коментарима издао је Хорелеј (Horsley) од године 1779 до 1785. У првој књизи (1779) су математика дела; у другој (1779) прва два дела природне филозофије; у трећој (1782) трећа књига природне филозофије, астрономија и оптика на латинском језику; у четвртој (1782) је оптика на енглеском језику, разне расправе и писма; на послетку у петој (1785) књизи је хронологија на енглеском језику и још неки списи Њутнови. Најбољи коментар уз „Principia“ је у издању у три књиге од 1730 до 1742 године у Женеви.

30. Живот и рад великога физичара, астронома и математичара описао је Араго (немачки у Липици 1855 од Ханкла) и Брустер (немачки у Липици 1833 од Голдберга).

Ст. Милованов

КЊИЖЕВНОСТ

„ЈЕЗИКОСЛОВНЕ“ СИТНИЦЕ

(Свршетак)

2.) Г. Броз пише суца место судца, оца место отца, сучев место судчев, а овамо опет видјет ћемо. Видјет ћемо сматра за две речи и вели да нема потврде за групу конзонанату тћ. Да видјет ћемо несуд две речи него једна, казује нам акценат заједнички и што се *t* не чује ни у којем крају српскога народа да се изговара пред *ћ*. *T* пред *ћ* отпада, јер већ у *ћ* има *t*, зато мора једно *t* отпасти исто као што и *t* пред *ц* испада зато, што већ у *ц* има *t*, те једно мора отпасти, јер се два једно до другог не могу изговорити. Видјет ћемо не изговара се нигде друкчије него видјећемо. *T* дакле пред *ћ* у изговору испада. Узмимо н. пр. глагол трести и плести. Од трести имамо трест-ћу,

где *t* пред *ћ* отпада, а *s* пред *ћ* мења се на *ш* по закону, по коме и г. Броз пише лишће, машћу, дакле трешћу, плешћу. То су живи облици, тако излазе из уста српских и тако се морају и писати. Па као што је *t* пред *ћ* испало у трешћу (трестћу), тако исто је испало и у видјећу, писаћу и т. д. Што пак хоће г. Броз од младац да пише вокатив младче, а од млатац млатче то су за нас слатка „воспоминанија“ на славеносрпску перијоду, кад се свашта писало да се само пише и ми се данас слатко можемо насмејати, кад тако што читамо. Тако исто нема смисла писати књижевничке речи као што хоће г. Броз по изузетку т. ј. надцесар, надчовјечни и т. д.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

4.) Госп. Броз вели да треба писати трпјети, а „што се чује — вели — и сврбљети, грмљети, трпљети, живљети, то није претегло у народном говору па није узето у књижевни језик“. Бога ми је претегло сврбљети, грмљети, јер се тако говори у Босни, Херцеговини, Црној Гори, а сврбјети у једном крају југозападном. Али се не пита, које је претегло у говору него које је класичније према старословенском и осталим дијалектима српским. Оно епентеско л узело би се у књижевни језик само онда, кад би било заједничко у свима дијалектима српским т. ј. кад би се говорило јужно живљети, источно живљети, западно живљити, али се тако не говори него у ист. живети а у зап. живити, па покрај тога нема га ни у старословенском, јер тамо гласи живѣти. Дакле то је л у живљети доцнијега постања и нема му места у књижевном језику. С тога се није живљети ни примило у књижевни језик а не што би претегло у народном говору.

5.) Г. Броз има у свом речнику, који долази уз правопис, и речи бдјење, бдјети. Ове речи нису српске. Те су ушле још из славеносрпске перијоде у нашу књижевност. Група конзонаната бд у почетку нема у српском језику. Словенски гласи глагол бѣдѣти. Српски се каже стражити, стражење. Бдјење, бдјети немају места у књижевном српском језику. Што ми избацујемо, то Хрвати сад примају.

6.) Г. Броз пише бјелаица зато што у Вукову речнику тако стоји. Он се држи Вука као пијан плота. Код Вука је ушло у речник случајно бјелаица место бјелајица.

7.) Г. Броз има у својем речнику реч чувство и вели да је дијалектично чувство. Да ми је знати откуда зна г. Броз да је чувство дијалектично, кад се та реч не говори ни у једном крају српскога народа. Она је ушла у српску књижевност из славеносрпске перијоде и данас, који хоће да је употреби, мора је употребити у облику чувство, а не чувство, јер се група конзонаната вств (чувство) у српском језику не могу изговорити. Прво в испада, јер долази на четвртном месту опет в, те зато и пишу неки књижевници чувство, па и сам Доситије Обрадовић писао је чувствен, који је иначе добро познавао црквенословенски језик.

8.) Г. Броз пише од донијети дони-

јевши, од нанијети нанијевши, од поднијети поднијевши, од пренијети пренијевши, од пронијети пронијевши, од унијети унијевши, од занијети занијевши. Ја мислим да та партиципија несу обична у говору и њих би требало из српских умовина потврдити. Обични су облици од тих партиципија: донесавши, поднесавши, унесавши и т. д. и те је облике пре требао г. Броз употребити него оне. Али г. Броз донесавши, поднесавши и не спомиње.

9.) Г. Броз има у свом речнику исмијевати, а то је немачко *auslachen*. Српски се каже подсмјевати се, подсмјевање.

10.) Г. Броз вели да је извјештај боље него извјешће. То би требало доказати. Ми знамо да је извјешће сасвим добро, јер одговара старословенском извѣсти-е, пре би се можда могло казати да је извјешће боље од извјештај, јер је извјештај од књижевника начињена реч, али ипак држим да је добро начињена реч. Дакле једнако је добро извјештај и извјешће.

11.) Г. Броз вели; „лак, лако; дијалек. лахак“. Ја држим да се лахак нигде не говори у српском народу, него је лахак кајкавски, а кајкавски не ће бити дијалекат српскога језика.

12.) Г. Броз вели: одлахнути. Ја бих рекао да ће боље бити одлакнути него одлахнути према одмекнути од мек.

13.) Г. Броз има: лицемјерац, лицемјерчев, лицемјерити. То несуд народне речи. Све су се те речи увукле из црквенословенског језика у наш српски. Место њих народ говори претворица, претварати се.

14.) Г. Броз има мек, меко; дијалек. мехак. Мехак је кајкавски и нема места у српском језику.

15.) Г. Броз вели: „мјезимац и мезимац; у нас је обичније мезимац“. Пошто има у старослов. мѣзиньць, то се онда не пита шта је обичније него шта је боље и по томе г. Броз мора писати мјезимац.

16.) Г. Броз вели: „Некад, некакав, неки; дијалек. њекад, њеки и т. д.“. Баш напротив њекад, њеки јесу књижевни облици према старослов. нѣкый, нѣкогда и т. д., а неки, некад и т. д. јесу дијалектичне нарави.

17.) Г. Броз има опредијелити, опредјељење. Ове су речи узете из црквенословенскога језика и нису нам потребне, јер имамо своје одредити, одређење.

18.) Г. Броз има „поболшати“ дијалек. поболшати. Нити је једна нити друга реч српска и откуда г. Броз зна да је још дијалектично поболшати, нека га Бог зна.

19.) Г. Броз има понедјелник и понедионик. Понедионик је по аналогји начињена реч и нема места у књижевном језику, а најмање у школској књизи. Школска књига мора знати само за понедјељник да је књижевна реч. Да је то тако, није нам потребно доказивати.

20.) Г. Броз има равновјесје. Види се да г. Броз чита „Веселе дворе Иве Загорице“

У М—у

од Милована Видаковића. Ето наша браћа не даду мира ни нашем Миловану Видаковићу. Наша браћа канда су изгубила равновјесје па не знају ни сами већ шта ће.

21.) Г. Броз има „срећа, зап. срића“. Ово западно срића нема места у школској књизи, јер је тај облик по аналогји постао на западу. Срећа мора гласити у свима дијалектима јер старослов. гласи *срѣшта*.

22.) Г. Броз има строг.

23.) Г. Броз има сујевјеран, сујевјерство. Ево нас опет у славеносрпској перијоди. Није позната реч госп. Брозу празноверца.

24.) Г. Броз вели у свом речнику; шуч мућ. А ми велимо на послетку шѹћ мѹћ.

С. П.

МУЗА ДОСТОЈЕВСКОГА И МУЗА ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

упоредна карактеристика

(Наставак)

У самој ствари позитивна наука открила нам је, да се еволуција човјечјих душевнијех и моралнијех својстава усавршавала поступнијем и несвјеснијем утјецајем друштвенијем, израдивши нове моралне и друштвене инстинкте, прилагођавањем човјечјим к приликама друштвенијем. Дакле умјетници, откривајући нова душевна својства и типове човјештва, пренашали су несвјесно у свјесно, изводили га на свјетло, нагонили, да негира и негодује и да се смије једнијем својствима, нелагоднијем и преживјелијем за друштво, и да љуби и клања се другијем, новијем својствима, која обећавају ново и боље расвјетљење човјечјих одношаја, а према томе и друштвенијех облика, породичнијех, религијознијех, економскијех и политичкијех, који су се из њих рађали. Човјештво је знало из несвјесног опита, да и ако друштвени облици могу сами утјецати на грађење новијех типова, то се они измјењују (т. ј. облици) и прерађују се у нове облике само новијем душевнијем и моралнијем својствима. Прост животни опит бје дужан, да увјери о том. Не треба подигнути десет новијех, бољих школа, ако нема десет новијех људи, подобнијех, да буду ваљани учитељи у њима. Тијем већм не мислимо да створимо на прилику религијозну систему или ре-

форму, ако нема типова и новијех, душевнијех својстава за таку реформу. Просто управљање градињем или земљом не може остати бољијем, ма каку му реформу дали, ако нема честитијех људи, оданијех друштвеном добру. И чим је шира реформа, тијем већма даје она самостојности самом друштву, тијем су потребнији бољи типови, бољи и ваљани, јер чим је шири облик, тијем је већина дужна да буде самостојнија, а према томе дужна је она да буде и савршенија, како при малој самостојности већине могу ствари напредовати само при савршенству мањине, у чијим је рукама у то врјеме живот већине. Јасно је, да је савршенство личности неопходно у оба случаја: и за то да би се сами облици животни побољшали и — за то, да би се, пошто се једном побољшали, могли одржати и развијати. То није могло човјештво а да не сазна и по томе је вјероватно, да је увијек високо стављало све раднике, који су имали утјецаја и то на усавршавање унутрашњег типа човјечјега, особито на морално усавршавање, које одговара погодбама бољег жића: таки су религијозни реформатори, за тијем проповедници вишега друштвенога алтруистичкога* морала и на пошљетку

* Altruismus: израз у новијој етици за противан назор егојизму, наиме, да се закони моралнога морају из

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Умјетници као откривачи бољих новијех и горијех старијех својстава психичкијех, побуђујући одвратност к једнијем, ка другијем ентузијазам, једнијем само извађањем тијех својстава на свјетло божје. Но особито велико значење дужан је да има писац, ако је његова муза испитивала (свјесно или несвјесно, тенденцијозно или нетенденцијозно) такве осјећаје и такве потребности, које би се слегле у души човјециј као сјемена будућијех подстрекача прогреса, алтрујистичке и друштвене радиности и самостојности. Ако је напротив муза пишчева, основно расположење рада његова тако, да оно ослабљава унутрашњи подстрекач такве радиности и самостојности, то се може писац називати како му драго: великијем умјетником, великијем мајстором, генијалнијем филозофом и т. д. и т. д. но он може бити само под погодбама назван прогресивнијем т. ј. на прилику гледећи на то, у колико је био нов за човјештво душевни материјал откривен њиме, у колико принос тога материјала из несвјеснога облика у свјестан служи позитивнијем или негативнијем оруђем друштвенога развића. При том се догађа кад и кад, да човјек, држећи се самијех непрогресивнијех идеја, може да васпитава покољење најпотребитије за прогрес садашњег друштва. Таки бјеше на прилику Гогољ са својим скоро реакцијонијем идејама, но с убилачкијем смијехом, који је управо саздао негативнијем путем цијели моћни правац, што је знатно потпомогао нашу судбену реформу.

Сад нам остаје, да пријеђемо у напред означеном правцу, у какијем су се облицима умјетничкога утјецаја на прогрес показивале музе Достојевскога и Тургенева. Почећемо с позитивнијем идејалима бољих друштвенијех облика. Не треба ни говорити, да ни он ни други нијесу нигда пробали — као и сви већи умјетници, — да нам цртају у белетристичком облику своје идејале друштвенијех облика, т. ј. нијесу пробали тако што, налик на „Утоније“ Томе Мура, „Сунчане државе“ од Кампанелија или „Икарије“ од Кабеа или чак на „Что дѣлать“. Но то би било у осталом за Тургенева врло тешко, имајући у виду, што његови идејали не пђаху даље од енглескога државнога уређења, а што се тиче економијске области, ту он бјеше оштар конзервативац. Што се тиче Достојев-

скога, то је код њега био, као што се очевидно види из његова „Дневника Писателја“, а тако исто из ријечи у „Братјяхъ Карамазовыхъ“, доста одређен социјално-релиђијозни идејал, основан органски на оном душевном својству људском, које је он настојао да открије као умјетник у њима и о којима ћемо ми даље говорити. Он је вјеровао, да, захваљујући томе својству, и ако не сви људи, а оно барем Руси са својим особитијем, заједничкијем инстинктима и с високо развијеном способношћу, де осјећају туђе осјећаје (да љубе ближњег), могу и дужни су с временом да створе друштво с принципима који су дијаментрално противни западнијем т. ј. друштва основана не на спољашњем договорном или другом принуђавању, него на слободној љубави, другијем ријечма да остваре идејал јеванђелски, а то је он у једном од пошљеднијех бројева „Дневника Писателја“ назвао православнојем социјализмом. Особине тога православнога социјализма и његове разлике од другијех учења социјалнијех подробно су објашњене у чланцима о Достојевском („Мысль“ 1881 г.). а сад ћемо рећи у двије ријечи да је Достојевски вјеровао у идејал такога друштва, гдје би релиђијозна, екстатичка љубав људска према пријатељу могла да замијени све подстрекаче спољашњег принуђавања и формалне обвезаности, т. ј. где би човјек био апсолутно слободан по томе, што би се његова воља учврстила само рођенијем подстрекачем унутрашњијем љубави и алтрујизма, који стоји у вези с идејом Бога, а са њом у цијелом друштву. Пробе томе, да изнесе у минијатури психолошки stroj таква друштва, видимо у одношајима старца Зосиме према Аљеши и другијем његовијем увјеренијем присталицама. Тешко је себи и представити идејал више теоретски, но његов практички утјецај на руски прогрес једва се може и признати: прво и прво он је био изложен одвећ нејасно, одвећ мимоходом и укратко, а при том егзотерички; друго тако далеки идејали могу само мало њима да освијетле пут. За масу треба увијек што ближе и конкретно. Осим тога особите погодбе нашега живота породиле су врло несимпатичан одношај у друштву к свему, што би било у ма какој вези с проповјеђу љубави, а тијем више хришћанске љубави, већина под утјецајем раздраженога расположења, које је настало под погодбама временијех и искључљивијех узрока, гледала је извор прогреса у егојстичком

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

утилитарном моралу, у борби и непријатељству. То је било побуда и предрасуда против Достојевскога. По тијем узроцима могли су да учине неважну службу прогресу и позитивни или quasi позитивни типови, које је Достојевски настојао да изнесе у лицу Зосиме и Аљеше као представника те идејалне љубави према људима. Достојевски је говорио, да ће метнути својега Аљешу у пралике стварнога живота. Шта би изашло из тога, не знамо, но ипак може се држати, да би њему, као и сваком већем умјетнику боље полазили за руком живи типови, који раде практички за живот с њеком идејализацијом у духу његовијех идеја, и они би могли

С руског

(Наставиће се)

доијети већу корист, него одвећ опћи и апстрактни, одвећ тешки — практички тип Аљешин или Зосимов.

Што се тиче Тургењева, то је он пробао да црта, ако не идејалне, а оно позитивне типове, но они на жалост још мање подносе критику. И то је први Андрија Калосов, тип дијаметрално противан по моралу позитивнијем типовима Достојевскога. Ту се баш особито показује поларност, дијаметрална противност тијех двају муза. У осталом позитивни типови Тургењевљеви тако су интересни противријечјима његове музе и њезинијех идејала, да ћемо се овдје њима подробније позабавити.

Милан Поповић

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga CXII. Razredi filologiĉko-historiĉki i filosofiko-juridiĉki. XXXVI. U Zagrebu. Knjižara jugoslavenske akademije (dioniĉke tiskare). Tisak dioniĉke tiskare. На 8-ни 1 лист садржаја и 243 стр. — Прошле године обрадова нас југословенска академија крај осталих издања и овом књигом „Рада“, чија је садржина одабрана. На првом је месту Мусићев рад „Гномички аорист у грĉком и хрватском језику“, добар прилог другоме делу српске синтаксе. Овај рад Мусићев може се узети као наставак његове расправе „Imperfekati i aoristi“ (Izviješće gimn. zagr. 1884.), коју овим где где и исправља. Примере је црпао за грĉки гномички аорист већином из Омира, а за хрватски (иа једном месту додаје у загради српски) из Вукових нар. умотворина. Од стр. 41 до 153. Маретићев је рад „Život i književni rad Fr. Miklošića“. Расправу ову поделио је на три дела: у првом делу реч је о животу покојникову, у другом претреса „Миклошићев књижевни рад појединце“ разделивши обилан му рад на неких девет гомила; а у трећем говори у опће о књижевну његову раду. Овај посао Маретићев даје укупан преглед Миклошићева рада с већином оправданих замерака у појединим научним питањима. Маретић се трудио да прикупи све радове и да о њима донесе суд, али, како вели, пет ситних чланчића није могао добити Ваће, чини ми се, више од пет, јер није убројао у тај број и оне две оцене у Zeitschrift-у für die oesterreichischen Gymnasien 1853., но о том на другом месту више. Нека је овде још поменуто, да је Миклошић био изабран за ректора 7 окт. (по новом) 1853., а да је инсталација била 26 октобра, и да је одређен за члана комисије за учитељске пените, и то за словенистику, 28 марта (по нов.) 1853. Трећи је рад наставак драгоцених Матковићевих саопћења „Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka“. У овој су књизи два интересна прилога описа путовања двају царских посланстава у Цариград и то К. Рима године 1571. и Д. Угнада 1572. Рукопис, у ком је путопис Римов, није био ни издан а ни познат, те је у толико већа заслуга Мат-

ковићева, што га изнесе на светлост бојжега дана. У Римову путопису има неколико драгоцених података. На једном се месту прича, да у Бугарској девојке све до удадбе режу косу; а после удадбе косу пуште да расте, те им виси „или је тако подвезана, да се чини, као да би на глави имала адјелу, као што Египћанке“. Оне, вели се, радо гледају момке из туђих земаља, а особито оне, који имају новаца! Накићене су сребрним, медним и коситрим новцима, претењем и т. д., а носе обично на врату, у коси и у ушима. Воле јако претење. Када остану удовице, режу косу и гребу лице. Ни Угнадово путовање није без добрих података. Прича се у том путопису између осталог, да су путницима, који се одмараху у Параџицу, донели три кадуђера из Раванице на дар јагње, неколико глава кисела купуса и мешину вина. Калуђери су дуге косе, на глави имају „камиларку“, носе црне хаљине, служе српским језиком у цркви, а с грĉким обредима. Они им причаху, да их је по манастирима до 300, а да је у Раваници тело деспота Лазара, који је владао и Бугарском и Србијом! Врло је интересан даље податак о дружичалу, који се обичај и дан данас у Срба овде онде одржао.

Беч.

Б.

Dr. Ásbóth Oszkár: A hangsúly a szláv nyelvekben. Budapest 1890. 82 стр. Изашло у: Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, kiadja a M. Tud. Akadémia, szerkeszti Gyulai Pál, XV. kötet VIII. szám. — Ова изврена расправа изиде пре две године, а читана је у мађ. научној академији 5 маја 1890. И ову књижицу приказујемо овде за то, што се по предмету, који је у њој обрађен, много и нас тиче, јер наш акценат има врло важну улогу поред других словенских језика: а друго у акцентуацији свију словенских језика у опће је мало рађено систематски и у духу повије компаративне науке о језику, где се мора нарочито узети на ум функција и утедај акценатов при променама речи како у облицима им, тако и у значењу. До сад се некако мало акценту приписивало стварна утедаја у променама речи. Ова је књижица подељена сем увода на два дела: опћи и посебан део. У уводу се го-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

вори у кратко о *аромени* вокала у основама речи и какве везе има акценат с том појавом, као н. пр. у грчком λέπω: κέλιπλ: έλιπον, или κλέπτο: κέλιφοι: έλλάπην или κλέπτης: κλοπή, у немачком binden: band: gebunden или Binde: Band: Bund. У опћем делу се говори прво о акценту у разним словенским језицима, и испоређује се исти са првобитним акцентом. Писац врло јасно разлаже узроке томе, за што н. пр. у *чешком, словачком, лужичко-ерском* пада акценат на први слог у речи; а у *пољском* на претпоследњи слог; у *руском, бугарском, новом словенском* и *ерском* језику пак акценат неје везан за један слог т. ј. слободан је. Даље говори писац посебно о *руском* и *ерском* акценту. Испоређује руски и ерски акценат, наводећи да је ерски акценат тежи од руског, у толико што је руски акценат једноставан, а ерски разнолик. У посебном делу говори писац прво о акценту у плуралу именица средњег рода као о специјалној појави, тражећи оној *акцентовој покретливости* трага у осталим индоевропским језицима. Та појава је свугде zgodним примерима раевећена. Овај део је особито поучан и занимљив, а са свим јасан и прегледан. Што се тиче повлачења акцента у плуралу, писац говори о сваком језику словенском на по се, а онда о томе у санскриту и другим индоевропским језицима. Онда говори писац о *а-основама* код речи женскога рода, и то прво *старије појаве* и онда *новије*. Између осталог говори специјално о акценту вокатива и битности му. Најзад долази завршна реч, где писац обећаје скорим веће дело о акценту у словенским језицима, које ће исцрпети градиво систематски. Међутим је вредно и ово у кратко знати, јер је нешто ново. Ваљало би превести на ерски ову књижицу, јер већина наших људи, који су вешти овом послу, не знају мађарски, те не могу изрећи свог стручњачког суда. Ми са своје стране сваком је препоручујемо, ко год хоће да изучава акценат словенских језика основно и научно. За ову би се књижицу могло иначе рећи оно Квинтилијаново: Plus habet operis quam ostentationis.

Б. Пешта.

А. П.

Sveti Ivan Kapistran, pobeditelj Turakah kod Biograda god. 1456. Pučki ep u 17 pjevanjeh spjevao Pija Okrugić Srijemac. U Novom Sadu. Štamparija Dra Pavlovića i Josića. 1892. Cena 60 novč. str. 164. — Овај *пушки* еп је састављен у спомен петогодишњице св. Ивану Канистрану, великоме брцу [у бици код Београда г. 1456. Прослављена је ова годишњица 23 октобра 1885 у Илоку. Види се да је познати писац „Саћурице и шубаре“ и „Грabanцијаша“, којима се тако наелађавасмо, читајући их, саставио овај еп из чисте родољубиве тежње према својој отаџбини и племену своме. То је без сваке сумње сваке похвале достојно. Велико одушевљење писца као свешеника за племенита дела Канистранова задахнуло је песника те је хтео и предузео да баш у *народном* (пучком) епу опева славу Канистранову, не би ли тако његова слава одјекнула кроз народне слојеве и испунила сца и најубогијег сељака и најемника. Но тиме нам је више жао, што мерамо одмах изјавити да у делу неје ипсуц са свим пошло за руком оно, за чиме је тежио. Пре свега цела израда *сва* или боље *савга* не носи на себи оних обележја, која стварају *народни еп*; такъв еп — као што знамо — мора бити створ народнога духа, који несвесно ствара; народни еп мора провејавати простота и најивност (најиван еп), а ни-

како не може бити проникнут индивидуалном субјективношћу ни извентаченошћу, што се у већој мери огледа у уметничким епима. Тема је без сумње добро изабрана и дала би се епски оневати, али само духом и маштом правог песника вештака у оба смисла речи. Писац се истина трудио, и то баш доста, да углади што више стихове, па је све и сва на то употребио, а друго, што би дало севу трајне уметничке вредности и учинило га створом праве појезије, занемарио је писац. Дакле сав свој песнички рад утрошио је на метричну — формалну — страну, што међу тим неје најглавније. То се види већ и отуда, што нам долазе пред очи разне врсте размера: десетераца са сликом и без слика, дванаестерци, четрнаестерци, шеснаестерци (у логаричном склопу), а има и дужих стихова. Такова метрична композиција не одговара као потребан постулат *пушком* епу, особито још кад садржина појединих еписода не стоји у хармоничном односу са метричном композицијом. Та је хармонија постигнута само где где и то са приличном контеницијом; најбоље је пак то изведено у Х. певању, које се одликује лиричним рефлексјама. Остали стихови пак имају *метричне* складности, но слабо *ритмичне* лакоће и благогласности (еуритмије); речју хармонија међу ритмом и т. зв. *рудиј* *бременом* је лабава. Слик је већином и махом добар и правалан; али то неје постулат ни обележје *пушког* епа. Да се писац оставио са свим слика, те да неје за њиме тежио, зацело би боље испевао и занета створио *пушки* еп са свима захтевима и погодбама, које има *пушки* еп као производ праве појезије. Овако неје ово ни *пушки* еп ни дело, које има у себи праве појезије. Сва вештина, коју је писац показао, лежи у спољашњој форми. Подела градива је у главном добра, осем што би певање XVI, које је најбоље испевано, могло mutatis mutandis бити прво, из разлога, које налазимо у композицији епске појезије. Писац је проучавао, као што изгледа, и наше народне песме и друге уметне производе те врсте, а нарочито Мажуранићево „Смрт Смајил-аге Ченгића“ и Гундулића, јер се трагови тога утцаја налазе у севу. Махна је у целоме још и та, што је писац и еувише гледао да изведе оно, што се обично зове „епско опшенивање и опширност“, тако да је то пренило у „нееску растегнутост“, због чега се главна мисао често губи и расплине. Овај епем нема у себи дубоке појезије ни за то, што се не одликује *еском појетичном властитошћу*, коју особито изводе лени трони и фигуре, којима обилује сваки прави еп. Таквих лепих, појетичних слика у нашем песника нема. Фигуре, којих још има, јесу махом т. зв. *српска* *кљес* (фигуре фонетичне и етимологичне). А и песнички полет је редак, а махом слаб. По томе овај епем има мало умјетничко појетичне вредности, особито као „ручки“ еп — епопија — Volksepos — као што га је песник назвао. Писац је хтео да обогати *хрватску* књижевност *народним* епом; али по духу, који провејава у севу, види се да је епем ипак производ *субјективне тенденције* пишчеве, која се развила под утцајем најновије *хрватске* струје у јавном животу; а то најмање пристаје *пушком* епу. Из више места упада у очи клирикализам. Читав епем је по нарави својој обичан *епилоијон*, особито се то види из развученог XVII. певања. Језик и конструкције су често неспретно изражене. Писац још пријатељује с етимологијом, и ако тако не говори. Где где је лепо употребљен по који прави народни израз, а где где нешто

сковано nevesto. Много је неспретно и тешко речено „из невоље ради стиха“. На много места налазимо код супстантива с атрибутом месетезу предлога, често из неке маније употребљену, а могло би се казати и без месетезе. Има доста и параплироматичних речица, но незгодно узете због тога, што ни мало не одговарају садржини нити приносе што лепоти у језику или појетичној уметности, као што то видимо н. пр. у Омировој појезији. Можемо ради потврде својих речи навести оцјену на овај еп од св. јеролимеког друштва, коју писац на крају своје књиге наводи и с којом се ми у главном слажемо. Оцењивач вели ово: „Slavospiev“ ima liepih momenata u sebi, krasno opjevanih prizora pobudljivih i nas i radovajućih crta iz sv. života Slavljjenikova; uz to teče glatko i zvonko stih, romoneći poput potočića na narodnu (?). Jedina i glavna mana mu je, što je preobsežan, a to donekle škodi i njegovoj sadržini. Stvar je odviše raztegnuta, opisuju se amo tamo stvari sićušne cijelom stranom, koje bi se dale spomenuti u dvie crtice; primjerice opjeva se 500 godišnjica per longum et latum, pače iste zdravice i nazdravljači i t. d. Sve to, kako se usudih pripomenuti, učini, te se je inače liepi enkomion preko mjere otegnuo, glavna se misao skoro razplinula i cielost i nužna jedinstvenost nešto pociepala. Sav onaj rukopis dao bi 15—16 štampanih arakah formata, što ga inadu knjige društva sv. Jeronima. A to je zbilja odviše velika pjesma, koju će teško sa nasladom cijelu pročitati i naobražen čovjek, nek moli prosti seljak ili školsko djače“. Сем тога тај спев неје примила ни „Матица Хрватска“ у своја издања. На крају спева су додате кратке „оразке“ уз поједине личности и догађаје историјске, што их спев спомиње. Према томе спев познатог нам писца „Саћурице и шубаре“ и „Грabanци-јана“ можемо препоручити само онима, који би хтели да се увере о ономе, што рекосмо.

В. Пешта

А. П.

Juraj Carić. Kristof Kolumbo i otkriće Amrike. Napisao — Sa 51 slikom i geografskom kartom Kolumbovih putovanja. Nagradjeno iz zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića za godinu 1891. Zagreb. Naklada „Matica Hrvatske.“ 1892. — „Матица хрватска“ сетила се четиретогодишњице открића Америке и прославе њене, те је од своје стране зажелела, да у ту славу изда књигу једну за народ без икакве „знајствене тежине“ а у што занимљивијем облику. Израду књиге поверила је Јурју Царићу. Царић се послужио рукописом професора Е. Гелчића, за тим књигама Бастијана, Кронау-а, Хелса, и других, и остао је доследан у изради, држећи се доста задатка, да пише популарно и занимљиво. У двадесет одељака изнео нам је културно стање Америке пре открића и нека открића пре Колумба. за тим живот и опширно сав рад Колумбов, да добије потребне лађе и новаца за мисао своју; по том четири путовања његова а није заборавио ни путовања и открића других путника. Кратки приказ овај не може се осврнути на историјске истине или неистине у књизи. Књига нам прта особито живо прве насеобине у западној Индији

и борбу међу самим насељеницима, за тим грозите и педела белих људи, који се дигли да шире цивилизацију у нецивилизованим крајевима и међу канибалима. Сплетке на двору шпансколеком против Колумба као и незахвалност Фердинандова Колумбу описане су доста опширно но заслуге Колумбове за просвету навео је писац врло укратко. Ко хоће да дозна, како је Америка пронађена и ко хоће, да научи и упамти, како је ишло са тим открићем, може читати ову књигу али на жалост је мешавина српских дијалеката; писац се држи јужнога дијалекта али га не употреби свуда. Стил је лак и разумљив, као да није Хрват писао књигу. Местимице има ипак хрватштина. Но нестаће и тога, јер Хрвати нагло уче наш српски језик а заборављају свој. Замерамо јако писцу, што није географска имена писао онако, како се читају и тек у гради навео, како се пишу, јер познато је, да се друкчије изговара написано име. Привнајемо, да би на ово требало доста времена утрошити и да опет не би „било све ни коректно. Но има ту имена, која данас знамо, како се изговарају тачно, на бар та обичнија имена и бар имена, која и данас по Америци долазе, треба да је писац, свуд онако навео, како се изговарају. Не знамо ни написе правога јер је у наслову „Колумбо“ а у тексту свуда Колумб. На чето морамо бити, које је боље. С. М.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Како награда, коју срп. краљ. академија сваке године даје из фонда Николе Ј. Маринковића за оригиналне саставе из српске лепе књижевности, лађеке године ницом није била досуђена, то је решено, да се пренесе на ову 1893. годину и тако ће сад академија моћи наградити или два мања списа по 600 динара или један велик са 1200 динара. Рукописе, туђом руком преписане, под знаком, који крије име пишчево, ваља послати академији најдаље до 20 маја ове године.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

— У Сомбору се образовао одбор, који ће купити прилоге, да се дигне споменик на гробу покојнога Мите Петровића.

— У Београду се основало друштво за помагање изнемоглим српским уметницима и њиховим породицама.

— Најодличнији данас чешки песник Јарослав Врхлицки славно је ово дана четрдесетогодишњицу од свога рођења.

ЧИТУЉА

ТОША ЈОВАНОВИЋ

У Београду је 6 о. м. умро изврени члан и редитељ срп. краљ. позоришта Тоша Јовановић у 48 години свога века. Покојник је преко двадесет и пет година служио у храму Талијину и уздигао се у глумачкој вештини до висине, до које се дижу само најодабранији. Док је био млади, приказивао је сентименталне и салонске љубавнике а доцније се дао на улоге трагичких јунака. Родом је био из Бечкерека.

САДРЖАЈ: Песништво: Марков сан. Нема сумње, срешћемо се. *. Немирна ноћ. Из овете. Шенула. Мати Ивана Тургењева. — Поука: Женски карактери у старој Византији. Исак Њутн. — Књижевност: „Језикословне“ ситнице. Муза Достојевскога и муза Ивана Тургењева. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА